

УДК [330.101+005.336.4]:339.9

ЛУК'ЯНЕНКО Д.Г.
доктор економічних наук, професор,
Перший проректор з науково-педагогічної та наукової
роботи ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ИНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ФАКТОР ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджуються парадигма економіки знань та фактори її впливу на розвиток національних економік в умовах трансформації глобального конкурентного середовища. Проведено методологічну ідентифікацію базових категорій і понять стосовно визначення ключових факторів і параметрів сучасних економічних систем. Доведено, що імплементація парадигми економіки знань у ініційовані і підтримувані державою довгострокові стратегії надає нові можливості соціально-економічного прогресу. Виявлено основні проблеми інноваційного розвитку економіки України через оцінку готовності її переходу до економіки знань.

Ключові слова: глобалізація, постіндустріальна економіка, економіка знань, національна стратегія розвитку, інноваційна система, креативна економіка.

Лукьяненко Д.Г., Первый проректор по научно-педагогической и научной работе ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», д.э.н., профессор

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЙ ФАКТОР ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Аннотация. В статье исследуются парадигма экономики знаний и факторы ее влияния на развитие национальных экономик в условиях трансформации глобальной конкурентной среды. Проведено методологическую идентификацию базовых категорий и понятий относительно определения ключевых факторов и параметров современных экономических систем. Доказано, что имплементация парадигмы экономики знаний в инициализированные и поддерживаемые государством долгосрочные стратегии предоставляет новые возможности социально-экономического прогресса. Выявлены основные проблемы инновационного развития экономики Украины через оценку готовности ее перехода к экономике знаний.

Ключевые слова: глобализация, постиндустриальная экономика, экономика знаний, национальная стратегия развития, инновационная система, креативная экономика.

Lukyanenko D.G., First Prorector on Research-pedagogical and Research Work, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Doctor of Economics, Professor

INTELLECTUAL FACTOR OF GLOBALIZATION

Abstract. This paper studies the knowledge economy paradigm and the factors of its influence on the development of national economies in the context of trans-formation of the global competitive environment. It has been methodologically identified the basic categories and concepts concerning the determination of key factors and parameters of modern economic systems. It has been proved that implementation of the knowledge economy paradigm in long-term strategies initiated and supported by the state provides new opportunities of socio-economic progress. The basic problems of innovation-driven development of Ukraine's economy through an assessment of its readiness to transition to the knowledge economy.

Keywords: globalization, post-industrial economy, knowledge economy, national development strategy, innovation system, creative economy.

Вступ. У сучасній економічній теорії відбувається трансформація усталених категорій і понять, генерація нових методологічних підходів. Розвиваючись на основі постіндустріалізму і маючи певну логічну послідовність, вони формують живу тканину сучасної термінології, у центрі якої концепція економіки знань (рис. 1).

Метою статті є обґрунтування важливості поєднання інтелектуально креативного потенціалу суспільства та світових науково-технологічних досягнень для ефективно імплементації в стратегії національного економічного розвитку концептуальних засад економіки знань як вирішального фактору прогресу в умовах глобалізації.

Вклад основного матеріалу. Розуміння знань як самостійного сутнісного елементу економічної діяльності є відносно не новим. Так, ще на початку ХХ-го століття, Йозеф Шумпетер запропонував теорію «креативної деструкції», як процесу абсолютної трансформації економіки, внаслідок поєднання знань з інноваційними процесами [8]. Махлуп вперше використав термін «економіка знань» у 1962 році у книзі «Виробництво та розповсюдження знань в США», де він звернувся до «знання» в широкому економічному сенсі, зазначивши, що розміщення ресурсів в сферах освіти та науково-дослідницької діяльності є важливою

економічною складовою, а економіка освіти та економіка науково-дослідницька являють собою найбільш динамічні нові напрямки спеціалізації економіки [6].

Рис. 1. Методологічний формат генезису економіки знань XXI століття

У контексті еволюції джерел конкурентоспроможного розвитку слушною є думка Джозефа Стігліца стосовно того, що знання та інформація репродукуються сьогодні так же легко як автомобілі та сталь вироблялися сотні років тому, а такі як Білл Гейтс, знаючи як продукувати знання та інформацію, ефективніше ніж інші пожинають плоди і стають магнатами аналогічно тим, хто знав, як виробляти автомобілі і сталь сто років тому [9]. Він також підкреслив, що слід визнавати знання не тільки як суспільне, а й глобальне публічне благо і таким чином несе колективну відповідальність міжнародного співтовариства за створення та розповсюдження знань на користь розвитку [7].

Іншими словами, конкурентні переваги сьогодні формуються у сфері генерації знань, які, в свою чергу, відображаються в інноваціях. При цьому сучасний людський капітал включає в себе не просто здатність збору та накопичення інформації, а й вміння трансформувати її в знання, які можуть бути застосовані для практичного вирішення стратегічних завдань економічного розвитку. Більше того, у структурі економічних відносин XXI століття домінуватиме не просто людський, а інтелектуальний капітал, що реалізується переважно в нематеріальних продуктах і активах. Таким чином, перехід від індустріальної до постіндустріальної інформаційної стадії розвитку у парадигмі економіки знань стає категоричним.

За умов, коли знання стали ключовим чинником економічного зростання й прогресу, економісти мають досліджувати нові шляхи для більшої їхньої інкорпорації в інноваційні теорії, моделі та практики. При цьому проблема здатності розвиватись у парадигмі економіки знань, долаючи негативні конкурентні впливи і достойно відповідаючи на виклики глобально кризового розвитку, стоїть практично перед всіма країнами світу, включаючи економічних лідерів. В США, де у XX столітті було створено унікальні умови для функціонування повних відтворювальних науково-технологічних циклів практично у всіх галузях і сферах діяльності за рахунок концентрації найбільш продуктивної частини світового інтелектуального ресурсу, на загально національному рівні постійно актуалізується проблема забезпечення інноваційного лідерства та глобальної конкурентоспроможності. Експерти ЄС також стверджують, що забезпечення усталеної динаміки і конкурентоспроможності європейської економіки, уможливлено лише за умов, коли протягом наступних років ключовим пріоритетом її розвитку стане так званий трикутник знань, тобто створення, передавання й використання знань через дослідження, освіту, професійне навчання та інновації [1]. Знаннєво-інноваційна спрямованість моделей розвитку, в свій час, забезпечувала конкурентоспроможність «азійських тигрів» – Японії, Південної Кореї, Сінгапуру, Тайваню, Гонконгу. Амбіційно показовими є сучасні стратегії Сінгапуру («Інтелектуальний острів»), Південної Кореї («Е-Корея»), Китаю («Захоплення XXI століття за допомогою знань»), які, цілеспрямовано трансформуючи свої економіки з товарно-виробничих до інтелектуально-креативних, багато в чому задають темп сучасного світогосподарського розвитку і стають інноваційними модуляторами глобальної економіки.

Потенційну належність до інноваційних цінностей економіки знань у своїх стратегіях і програмах розвитку декларують Індія, Бразилія, Росія, Чехія, Угорщина, країни Балтії. Однак, як підкреслює Туен, для цього необхідно реформувати саму економічну систему [12], що, на наш погляд, для вищезазначених країн є

вкрай складним і перспективним завданням. Однак, не можна ігнорувати і висновки Пітера Друкера, стосовно того, що в майбутньому не буде бідних країн, а будуть лише байдужі, коли відсталість визначається слабкою державною керованістю [2, 3].

У контексті нашої проблематики експерти Світового банку констатують, що успішний перехід до економіки знань передбачає створення певних умов через довгострокові інвестиції в освіту, розвиток інноваційних систем, постійну модернізацію інформаційної інфраструктури та створення сприятливого середовища для ринкових інновацій [13]. У форматі відповідних критеріїв оцінюється здатність країн до формування економіки знань (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівень готовності країн для переходу до економіки знань серед
146 країн світу (від 0 до 10 балів) за методологією Світового банку**

Позиція 2012 р.	Країна	Компоненти					
		Освіта	Інноваційна система	Інформаційно- комунікаційні технології	Індекс знань	Економічні стимули та інституційний режим	Індекс економіки знань
1	Швеція	8.92	9.74	9.49	9.38	9.58	9.43
2	Фінляндія	8.77	9.66	9.22	9.22	9.65	9.33
3	Данія	8.63	9.49	8.88	9	9.63	9.16
4	Нідерланди	8.75	9.46	9.45	9.22	8.79	9.11
5	Норвегія	9.43	9.01	8.53	8.99	9.47	9.11
8	Німеччина	8.2	9.11	9.17	8.83	9.1	8.9
29	Південна Корея	9.09	8.8	8.05	8.65	5.93	7.97
55	Російська Федерація	6.79	6.93	7.16	6.96	2.23	5.78
56	Україна	8.26	5.76	4.96	6.33	3.95	5.73

Джерело: Методологія оцінки знань Світового Банку (www.worldbank.org/kam)

Стосовно України належне визнання у наведеному вище рейтингу готовності країни до економіки знань (табл. 1) отримали наявність висококваліфікованих кадрів і національна освіта, в тому числі вища. За даними ЮНЕСКО Україна належить до світових лідерів за показником частки населення віком від 25 років, що має вищу освіту (індикатор поширення вищої освіти складає 38%) при вищому показнику на загальноєвропейському рівні лише в Росії (54,8%), а на глобальному – США (38,6%), Ізраїлю (42,4%) та Канаді (43,9%) [4]. У рейтингу країн за рівнем глобальної конкурентоспроможності 2012-2013 рр. Україна посідає 47 позицію з-поміж 144 країн за субіндексом «Вища освіта та професійна підготовка» (Росія – 52) [10]. Світова мережа дослідницьких університетів «Universitas 21», оцінюючи державну політику у сфері освіти, її ефективність, ресурсне забезпечення присвоїла українській системі вищої освіти США, Швеції, Канади, Фінляндії та Данії присвоїла українській системі вищої освіти 25-у позицію серед 48 країн. Україні вдалося випередити Чехію, Польщу, Словенію, Росію, Італію. Кращою була визнана система освіти США, Швеції, Канади, Фінляндії та Данії.

Такий стан речей підтверджують й інші міжнародні рейтинги. Так, за окремими показниками глобального інноваційного індексу Україна у 2010-2011 рр. посідає досить високі місця: інноваційний потенціал – 11; наявність вищої освіти – 14; чистий приплив прямих іноземних інвестицій – 29; публічні витрати на НДДКР – 31; здатність до інновацій – 32; людський капітал – 36. Натомість за ефективністю правової системи вона позиціонується на 129 місці, регуляторним середовищем – 112, захистом інтелектуальної власності – 107, індексом захисту інвестора – 109 [5]. По-суті, країна йде по шляху копіювання більшості сучасних технологій, консервуючи людські, природні і фінансові ресурси на вітчизняних технологіях нижчих індустріальних укладів.

Разом із тим, на сьогодні в Україні продовжують експлуатуватись наявні природні ресурси, коли орієнтований на експорт бізнес в особі великих корпорацій мінерально-сировинного комплексу, базується на низько технологічних виробництвах, забезпечуючи певний рівень зайнятості і збереження позицій його монопольного лідерства у національній економіці. Світові рейтинги оцінки 2007-2011 рр. відображають погіршення більшості показників конкурентоспроможності України. Характерно, що при зниженні її місця за загальним глобальним індексом конкурентоспроможності на 10 пункти (із 72 позиції серед 134 країн у 2007-2008 рр. до 82 серед 142 країн у 2011-2012 рр.), за критерієм інноваційності падіння становило 22 пункти,

технологічною готовністю – 17, витратами компаній на дослідження та розробки – 23, співпрацю між університетами та бізнесом у дослідницькій діяльності – 21.

До основних причин, що гальмують ефективну реалізацію інноваційно-технологічної моделі розвитку української економіки слід віднести: несформованість національної інноваційної системи; низький рівень фінансування інноваційної сфери; невисока інноваційна активність вітчизняних підприємств та слабкі зв'язки між суб'єктами інноваційної сфери; низький рівень науково-дослідницьких робіт у бізнес-секторі; слабкий рівень комерціалізації інновацій; невеликий попит на інноваційні продукти з боку промислового сектору; неінтенсивний науково-технологічний обмін; вкрай низький рівень патентування вітчизняних винаходів в іноземних патентних організаціях; відсутність національного ринку венчурного капіталу та конкуренції в інноваційному підприємстві; нерозвинутість законодавчої бази, що регулює інноваційну сферу. Це супроводжується стрімким зниженням якості освіти, науковою деградацією як ретроспективно продуктивних інститутів Національної Академії наук України, так і провідних вітчизняних університетів. Натомість практично не використаними в Україні залишаються апробовані у світі прогресивні форми концентрації інтелектуального капіталу та активізації інноваційної діяльності – кластери, технопарки, технополіси.

Висновки. Беззаперечною у теоретичному і практичному ракурсах є вагомість та пріоритетна роль економіки знань у трансформаційних процесах XXI століття, коли новаторські технологічні та організаційні ідеї стали основною рушійною силою економічного прогресу. Сьогодні найбільш затребуваним товаром на глобальному ринку стає інтелектуальна власність, особливо у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

Перехід від сировинно-виробничої економіки індустріального типу до постіндустріальної інформаційної економіки знань потребує імплементації її цінностей в національній стратегії економічного розвитку. Попри досить лояльні, певним чином гармонізовані міжнародні рейтингові оцінки, вже досить давно фіксується величезний розрив між розвиненими та іншими країнами в освоєнні результатів техно- та інформглобалізації. У структурованій відповідно до сучасних пріоритетів економіки знань Програмі розвитку Світового банку «Знання для розвитку» стосовно країн, що розвиваються, підкреслювалось їхнє катастрофічне відставання від світового науково-технологічного прогресу без очевидних перспектив наздоганяючого розвитку [11].

Формування дієвої інноваційної системи та реалізація кластерного підходу, що забезпечують ефективні засоби та інструменти стимулювання ефективного розвитку, концентрацію фінансових ресурсів є актуальним для вітчизняної економіки, яка має значний потенціал модернізації традиційних та розвитку новітніх технологій. У контексті проблеми національної конкурентоспроможності в глобальних умовах розвитку Україна потребує, з одного боку, узагальнення та використання адекватного досвіду стосовно реалізації його сучасної кластерної політики, а з другого – проведення системної інноваційної політики з визначенням на державному рівні цілей, мотивацій та пріоритетів кластеризації економіки.

Список використаних джерел

1. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. – Том 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). – К.: Фенікс, 2011. – 76 с.
2. Питер Ф. Друкер. Менеджмент. Вызовы XXI века: Пер. с англ. – М.: изд-во Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 256 с.
3. Drucker, Peter. The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society. New York: Harper & Row, 1969. – Pp. 394.
4. Global Education Digest 2011. Comparing Education Statistics across the World // UNESCO Institute for Statistics. – Montreal, 2011. – 312 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uis.unesco.org/Library/Documents/global_education_digest_2011_en.pdf
5. Global Innovation Index 2009/10/ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org>.
6. Machlup, Fritz. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton: Princeton University Press, 1962. – Pp. 460.
7. Organization for Economic Cooperation and Development. The Knowledge-Based Economy. OECD/GD (96)102. Paris 1996.
8. Schumpeter, Joseph A. The Process of Creative Destruction. From Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper, 1975. (Original publication 1942).
9. Stiglitz, Joseph. Knowledge for Development: Economic Science, Economic Policy, and Economic Advice. World Bank Conference on Development Economics, Washington, D.C., April 20–21, 1998.
10. The Global Competitiveness Report 2012-2013 // World Economic Forum, 2013. – 545 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf
11. The World Bank. WDR [World Bank Development Report]. Knowledge for Development. World Bank and Oxford University Press, 1998. – Pp. 181.
12. Tuyen, Thanh Nguyen. Knowledge Economy and Sustainable Economic Development: A Critical Review. Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/ New York, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-cademic.de/data/ebooks/extracts/9783598251818.pdf>
13. WBI. [The World Bank Institute Development Studies]. Building Knowledge Economies. Advanced Strategies for Development. Washington, DC: The International Bank for Reconstruction and Development, 2007 – p. 4.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014